Osvald Závodský – aktér i oběť politických procesů

JAN KALOUS

Před Vánoci roku 1953 předstoupilo před Vojenské kolegium Nejvyššího soudu v Praze sedm bývalých vysokých představitelů československého bezpečnostního aparátu. Čelili nesmírně závažným obviněním z velezrady a sabotáže. Soudní líčení probíhalo jako neveřejné. Navazovalo však evidentně na proces s vedením „protistátního spikleneckého centra" v čele s Rudolfem Slánským. Na jeho konci byl vynesen trest smrti pro tehdy třiačtyřicetiletého Osvalda Závodského, bývalého velitele Státní bezpečnosti, a vysoké tresty odnětí svobody pro ostatní obžalované.

ČISTKA V ČESKOSLOVENSKÉM BEZPEČNOSTNÍM APARÁTU

Na počátku 50. let se dále vyhrotily vztahy mezi bývalými spojenci antihitlerovské koalice, mezi SSSR a západními demokraciemi (německá otázka, korejská válka). Dostavily se i první krize uvnitř států sovětského bloku.[1] Komunistická vedení nedokázala naplňovat cíle slíbené veřejnosti. Bylo třeba najít někoho, koho by bylo možné obvinit z těchto neúspěchů. Nejdříve se režim logicky zaměřil na protivníky působící mimo komunistickou stranu. Posléze vedení Komunistické strany Československa uplatňovalo tezi o tzv. zostřování třídního boje. V Československu, státu ochotně se podřizujícím sovětské strategii, se rozpoutalo hledání zrádce uvnitř KSČ. Vzhledem k propojení stranického a státního aparátu zasáhla vlna represí všechny oblasti tehdejšího společenského života.

Atmosféra strachu se šířila nejen ve vedení KSČ na všech úrovních, ale posléze i mezi dosud nezpochybnitelnými kádry v Bezpečnosti. Dosavadní elita strany, dosazená do zodpovědných funkcí, byla nyní stejnou komunistickou stranou na základě Sověty stanovené politické linie zpochybněna a bez milosti a slitování odstraněna. Ve vykonstruovaných politických procesech se tak z vůle čs. komunistických politiků (v řadě případů blízkých přátel souzených osob, kteří věděli, že vznesená obvinění jsou absurdní) KSČ tzv. vypořádala s nepřáteli, kteří po tortuře ve vězeních naposledy plnili stranickou povinnost, když odříkávali předem naučené texty, přijímali odpovědnost za něco, co nespáchali, a věřili ve velkorysost svých soudců.[2]

Důležitým aspektem hledání „československého Rajka"[3] a konstruování politických procesů byla nepochybně přítomnost sovětských poradců v Bezpečnosti.[4] Právě oni iniciovali,

1 Jiří Pernes v této souvislosti hovoří o ekonomické, sociální a politické krizi režimu. Viz PERNES, Jiří: *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století.* CDK, Brno 2009.

2 K problematice politických procesů a k procesům s představiteli KSČ viz např. KAPLAN, Karel: Politické procesy 50. let v Československu. In: PERNES, Jiří – FOITZIK, Jan (eds.): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský"*. ÚSD AV ČR – Nakladatelství Prius, Brno 2005, s. 107–114; KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Barrister & Principal, Brno 2001; KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Mladá fronta, Praha 1992; KALOUS, Jan: Komunisté před soudem. K některým aspektům politických procesů v Československu na počátku 50. let. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. VI, č. 4, s. 3–8.

3 László Rajk (1909–1949), maďarský komunistický politik; bojoval v interbrigádách během španělské občanské války, v letech 1946–1948 ministr vnitra, od roku 1948 ministr zahraničních věcí. V květnu 1949 byl zatčen, v září 1949 odsouzen k trestu smrti a v říjnu 1949 popraven.

4 O sovětských poradcích viz např. KOUDELKA, František: *Státní bezpečnost 1954–1968 (základní údaje)*. ÚSD AV ČR, Praha 1993; KAPLAN, Karel: *Sovětští poradci v Československu 1949–1956*. ÚSD AV ČR, Praha 1993; KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost*. Doplněk, Brno 1999; KAPLAN, Karel: *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. ÚDV, Praha 2002; FIALA, Jan: Úloha sovětských poradců

kontrolovali a koordinovali hledání nepřátel uvnitř struktur KSČ. Následně vše důležité sdělovali své centrále do Moskvy; opačným směrem pak do ČSR přicházela závazná doporučení. Vedle bezpečnostního aparátu byla k čistkám ve strukturách KSČ využita Komise stranické kontroly.[5]

Ta také na základě nejrůznějších polopravd, dojmů a výmyslů prováděla vlastní „šetření", během nichž uvnitř KSČ nacházela „nepřátele režimu", tehdy tzv. trockisty, titoisty a agenty mezinárodního imperialismu. Bylo zákonité, že brzy dokázala shromáždit materiál i na vedoucí představitele Státní bezpečnosti. Z hlediska iniciace dalších kroků bylo důležitým předělem zatčení Otto Šlinga v říjnu 1950.[6] Komise stranické kontroly poukazovala na jeho interbrigadistickou minulost a vše dávala do nebezpečné souvislosti s Rajkovým případem v Maďarsku. V přímém ohrožení se tak ocitli lidé, kteří měli podobnou minulost nebo se se Šlingem přátelili.

Podnět k provedení čistky v Bezpečnosti zavdal dopis, který dne 27. listopadu 1950 Jarmila Taussigová (tehdy nejvlivnější člen KSK)[7] a její spolupracovníci Jaroslav Hora[8] a Antonín Bína[9] napsali Rudolfu Slánskému[10], v němž přímo zpochybňovali zájem Státní bezpečnosti na odhalení nepřítele uvnitř KSČ. Své tvrzení dokládali Šlingovým případem. Podle nich se nedalo vyloučit propojení bývalých interbrigadistů (nyní velitelů Bezpečnosti) s nepřátelskými zpravodajskými službami. To však již byl přímý útok na vedoucí představitele StB. Autoři dopisu navrhovali odstranit z vedoucích postů v Bezpečnosti jmenovitě například Karla Šváb[11], Josefa Pavla[12], Osvalda Závodského, Ivo Miléna[13] a Oskara Valeše[14]. Současně

v čs. bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů v letech 1949–1954 (1968). In: VOREL, Jaroslav – ŠIMÁNKOVÁ, Alena a kol.: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, díl I. Sešity ÚDV č. 8. ÚDV, Praha 2003, s. 290–309; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*. Sešity ÚDV č. 16. ÚDV, Praha 2007; KALOUS, Jan: Ve službách sovětských poradců. Tlumočníci Jan (Ivan) Achremenko a Petr Bechyně. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. VI, č. 4, s. 76–83.

5 Komise stranické kontroly (KSK) vznikla na podzim 1948 z disciplinárního odboru ÚV KSČ. Měla za úkol sledovat, jak komunisté v centrálních úřadech plní stranou uložené úkoly, prověřovat práci stranických institucí a kontrolovat plnění usnesení stranických orgánů. Měla také disciplinární kompetence. Členové KSK byli voleni ústředním výborem KSČ. Byla zrušena v prosinci 1962.

6 Otto Šling (1912–1952), v letech 1945–1949 politický tajemník krajského výboru KSČ a v letech 1949–1950 vedoucí krajský tajemník KV KSČ v Brně, v letech 1945–1950 člen ÚV KSČ, poslanec Národního shromáždění. V říjnu 1950 byl zatčen, v listopadu 1952 odsouzen k trestu smrti v procesu „R. Slánský a spol." a v prosinci 1952 popraven. Ke Šlingovu případu viz např. PERNES, Jiří: Mládež vede Brno. Otto Šling a jeho brněnská kariéra (1945–1950). *Soudobé dějiny*, 2004, roč. 11, č. 3, s. 45–60, 205–206; SLABOTÍNSKÝ, Radek: Otto Šling – pokus o politický portrét komunistického funkcionáře. In: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. IV. ÚSD AV ČR – Dokořán, Praha 2005, s. 177–198; ŠLING Karel: Otto Šling – příběh jednoho komunisty. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. VI, č. 4, s. 116–121; ŠLINGOVÁ, Marian: *Truth Will Prevail*. Merlin Press, London 1968.

7 Jarmila Taussigová (1914–2011), od roku 1945 pracovala v aparátu KSČ, v letech 1948–1951 členka KSK. V listopadu 1951 byla zatčena a v lednu 1954 odsouzena na 25 let odnětí svobody. Více viz PERNES, Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*. Brána, Praha 2006, s. 105–132.

8 Jaroslav Hora (1912–1994), v letech 1948–1951 člen KSK; posléze krátce velitel StB.

9 Antonín Bína (1908–1986), v letech 1948–1951 člen KSK; od dubna do prosince 1951 náměstek ministra národní bezpečnosti ČSR. Více viz KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 51–53.

10 Rudolf Slánský (1901–1952), v letech 1945–1951 generální tajemník KSČ, od září do listopadu 1951 náměstek předsedy vlády. V listopadu 1951 byl zatčen, o rok později odsouzen k trestu smrti a v prosinci 1952 popraven.

11 Karel Šváb (1904–1952), od června 1945 vedoucí odboru pro evidenci, později vedoucí branně bezpečnostního oddělení ÚV KSČ, v letech 1950–1951 náměstek ministra národní bezpečnosti ČSR; v únoru 1951 byl zatčen, v listopadu 1952 v případu tzv. protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským odsouzen k trestu smrti a v prosinci 1952 popraven. Více viz KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 181–183.

12 Josef Pavel (1908–1973), interbrigadista, účastník západního odboje. Po osvobození ČSR přešel do aparátu KSČ – byl tajemníkem KV KSČ v Ústí nad Labem a v Plzni, v roce 1947 vedoucím branného a bezpečnostního oddělení ÚV KSČ. V únoru 1948 velel Lidovým milicím, v letech 1948–1950 byl náměstkem ministra vnitra. V únoru 1951 byl zatčen a v prosinci 1953 odsouzen na 25 let odnětí svobody. V roce 1955 byl propuštěn a následně soudně i stranicky rehabilitován. V letech 1956–1966 byl zaměstnán v zahraničním oddělení ČSTV. V období od dubna do srpna 1968 zastával post ministra vnitra ČSSR. Po okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy byl z politického života odstraněn a v roce 1970 vyloučen z KSČ. Více viz BÁRTA, Milan: My jsme rozhodnuti zneškodnit každého, nikoho se nebojíme. Proces s Josefem Pavlem. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. VI, č. 4, s. 9–22; BÁRTA Milan – KALOUS, Jan: Já ti dám komunistickou spravedlnost. Dokumenty k případu Josefa Pavla. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. VI, č. 4, s. 51–65.

13 Ivo Milén (1911–1979), vlastním jménem Imrich Müller, původním povoláním středoškolský učitel; po osvobození ČSR zařazen k Zemskému odboru bezpečnosti (ZOB) a později k StB. V únoru 1951 byl zatčen – tehdy byl zástupcem velitele StB v hodnosti podplukovníka.

14 Oskar Valeš (1912–1987), původním jménem Wetzler, úředník, interbrigadista a poté v čs. armádě na Západě. Po roce 1945 pracoval v aparátu KSČ (branné oddělení, KV KSČ v Ústí nad Labem). V říjnu 1948 nastoupil na ministerstvo vnitra – dosáhl zde hodnosti podplukovníka a stal se velitelem čs. rozvědky. V únoru 1951 byl zatčen.

si stěžovali na skutečnost, že StB kontrolovala stranu, ale nikdo z aparátu KSČ nekontroloval plnění stranických úkolů Státní bezpečností.[15]

Jarmila Taussigová (za KSK), ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva a sovětský poradce Vladimír Bojarskij přistoupili k rozsáhlé prověrce činnosti Státní bezpečnosti. Do StB byl vyslán Jaroslav Hora, který se měl oficiálně připravovat na funkci krajského velitele, což ovšem byla jen „krycí legenda". Ve skutečnosti však prověřoval podezření vznesená KSK a sbíral informace potřebné pro výkon funkce velitele StB. Odstraněni neměli být pouze výše jmenovaní velitelé StB (uvedení v dopise KSK), ale i jejich spolupracovníci. Na uvolněná místa měli přijít lidé noví, ještě oddanější straně. Celkem byly takto u ministra Kopřivy soustředěny údaje k více než třiceti osobám, u kterých se následně doporučovalo provést jejich zatčení a později je postavit před soud.[16] V lednu a únoru 1951 se Kopřiva ve shodě se sovětskými poradci a nejvyšším vedením KSČ (včetně Rudolfa Slánského) rozhodl pro radikální řez. Postupně byli zatčeni vysocí přestavitelé bezpečnostních složek státu na centrální i krajské úrovni.

Tento krok se samozřejmě připravoval v nejvyšší tajnosti. Samotné zatčení provedli příslušníci Lidových milicí, kteří se o svém úkolu dozvěděli až těsně před akcí. Jeho iniciátoři se totiž obávali prozrazení; proto byla účast příslušníků Bezpečnosti na akci minimální. Jedním z mála zasvěcených byl Antonín Prchal[17], který v červenci

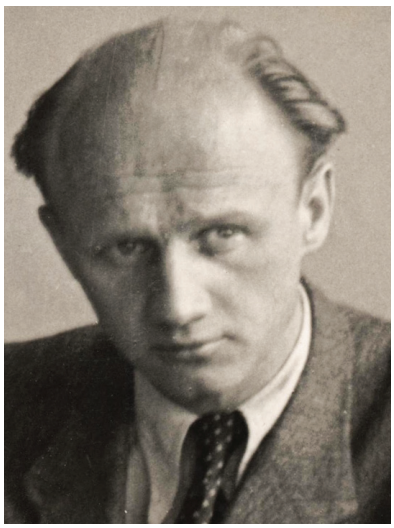

Osvald Závodský *Foto: ABS*

1956 k průběhu zatýkání uvedl: *Z příkazu s. Kopřivy byla svolána porada velitelů sektorů, kde bylo všem řečeno, že byla odhalena široká protistátní organizace a vedoucí pracovníci budou posláni na jednotlivá místa v republice k řízení státně bezpečnostních akcí. Všem bylo uloženo, aby si vzali kufřík s prádlem. A tak seděli všichni velitelé sektorů v kanceláři Závodského a byli postupně voláni k s. Kopřivovi (kde měli dostat podrobné instrukce) a odtud se již nevrátili, protože byli odváženi pracovníky vyšetřování do vazby.*[18] Zatčení vedoucích pracovníků Bezpečnosti v StB ještě vystupňovalo atmosféru strachu.[19] Nejistota zavládla i v nižším vedení. Vždyť zadržení muži byli vnímáni jako důslední prosazovatelé linie a programu strany. Každý z velitelů

Iniciátoři pádu Osvalda Závodského – vlivná členka Komise stranické kontroly Jarmila Taussigová-Potůčková a ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva *Foto: NA*

15 *Národní archiv* (dále jen NA), fond (dále jen f.) Archiv ÚV KSČ, Komise I, svazek (dále jen sv.) 31, archivní jednotka (dále jen a. j.) 733.

16 O procesech s příslušníky StB na počátku 50. let více viz in KALOUS, Jan: „Nepřátelé" ve Státní bezpečnosti. Procesy s příslušníky StB. In: PERNES, Jiří – FOITZIK, Jan (eds.): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský"*, s. 282–290.

17 Antonín Prchal (1923–1996), po roce 1945 zaměstnanec druhého odboru Zemského odboru bezpečnosti (ZOB II.) v Jihlavě, v roce 1948 nastoupil k StB, o rok později přešel ke IV. sektoru, posléze vedl V. odbor Velitelství StB. Podílel se na zatýkání vedoucích funkcionářů StB. V letech 1951–1952 byl velitelem StB, v letech 1952–1953 náměstkem ministra národní bezpečnosti a v letech 1953–1956 prvním náměstkem ministra vnitra. Více viz CAJTHAML, Petr: Antonín Prchal (1923–1996). *Securitas Imperii*, 2006, č. 13, s. 113–115; FROLÍK, Jan: Plukovník Antonín Prchal a jeho doba. In: *Minulostí Západočeského kraje*, č. 31. Albis International, Ústí nad Labem 1996, s. 129–186; KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 151–153.

18 KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost*, s. 227.

19 Viz KALOUS, Jan: Krize uvnitř bezpečnostního aparátu na počátku 50. let. Kdo byl „zrádcem" podle Štěpána Plačka? *Pamäť národa*, 2008, roč. IV, č. 2, s. 50–60; KALOUS, Jan: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. ÚSTR, Praha 2010, s. 142–147.

StB na nižší úrovni mohl být nyní v této souvislosti vyšetřován, protože plnil jejich příkazy. Zatčení Osvalda Závodského, Oskara Valáška[20], Josefa Pavla ad. současně ještě více posílilo pozice sovětských poradců.[21] Pro nově ustavené velitele to byl jasný signál k zintenzivnění vazby na sovětské odborníky či přátele (jak bývali nezřídka označováni). Závodského nahradil ve funkci velitele StB již zmíněný Jaroslav Hora. Další otřes v bezpečnostním aparátu následoval v listopadu 1951, po zatčení Rudolfa Slánského a Jarmily Taussigové. Jaroslava Horu ve funkci velitele StB vystřídal v prosinci Antonín Prchal. V lednu 1952 následovala výměna ministra národní bezpečnosti – Ladislava Kopřivu nahradil Karol Bacílek.

PŘÍPAD OSVALDA ZÁVODSKÉHO

Tehdejší velitel Státní bezpečnosti plukovník Osvald Závodský[22] byl zatčen 27. ledna 1951 na pokyn ministra národní bezpečnosti Ladislava Kopřivy. Důvod pro tento nezvykle razantní krok byl vlastně již definován v dopise Komise stranické kontroly z listopadu 1950 – byla jím obava, že Závodského velení Státní bezpečnosti nepracovalo podle instrukcí stranického vedení, krylo různě definované nepřátele a mělo být údajně spolčeno se Šlingem.[23]

Po Osvaldu Závodském jako by se toho lednového slehla zem. Nikdo (samozřejmě ani rodina) nevěděl, kam zmizel. Jeho i další tehdy zadržené velitele StB odvezli a následně vyšetřovali v Kolodějích a posléze v Ruzyni.[24] Ve vazbě, která byla do procesu v prosinci 1953 prodloužena dvanáctkrát (poprvé 19. listopadu 1951, naposledy 24. srpna 1953), strávil celkem 35 měsíců.[25]

Podle pozdější obžaloby byl Osvald Závodský trockista, který údajně vyvíjel protistranickou činnost již ve 30. letech ve Španělsku a během druhé světové války ve Francii. Do Bezpečnosti měl záměrně dosazovat neschopné lidi a tím omezovat její akceschopnost. Dále měl podle prokurátora krýt nepřátelskou činnost Rudolfa Slánského, Karla Švába[26], Bedřicha Reicina[27], Otto Šlinga, Artura Londona[28], André Simona[29] a Vlado Clementise[30]. Měl rovněž krýt činnost tzv. sionistů v ČSR a spolu s Oskarem

20 Oskar Valášek (1921–?), původním povoláním obchodní příručí, člen KSS od roku 1942, v době 2. světové války vězněn. Po roce 1945 byl ve stranickém aparátu zařazen na postu bezpečnostního referenta ÚV KSS.

21 Platilo to např. pro čs. rozvědku, kterou v letech 1951–1953 po zatčení Oskara Valeše, Jiřího Wehleho a Jiřího Šindeláře přímo řídili sovětští poradci. Viz např. TOMEK, Prokop: Rozvědka ministerstva vnitra. *Securitas Imperii*, 2006, č. 13, s. 158.

22 O Osvaldu Závodském neexistuje dosud žádná ucelená monografie. Heslovitou podobu mají údaje, které uvádí František Hanzlík – viz HANZLÍK, František: *Případ kpt. Adolf Püchler. Svědectví agenta OBZ o nelegálním získávání financí zpravodajskou službou ministerstva vnitra v letech 1946–1947*. ÚDV, Praha 2006, s. 171–172. V lehce oslavném, obdivném duchu se nese článek Anny Tučkové, publikovaný v roce 1968 – viz TUČKOVÁ, Anna: Proč zemřel Osvald Závodský? Pokus o rekonstrukci jednoho života. *Reportér*, roč. III, č. 9, s. 10–11. V odborných pracích o SNB a StB lze k jeho jménu nalézt pouze několik fragmentů. Základní údaje k jeho osobě viz FROLÍK, Jan: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989. In: *Sborník archivních prací*, 1991, roč. 41, č. 2, s. 447–510; KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost*; týž: *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*; KALOUS, Jan: *Instruktážní skupina StB v lednu a únoru 1950 – zákulisí případu Čtyřšť*. Sešity ÚDV č. 4. ÚDV, Praha 2001; týž: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. V Archivu bezpečnostních složek (dále jen ABS) se dochoval vyšetřovací spis (ZV-4 MV), který dává nahlédnout do způsobu přípravy politického procesu s O. Závodským; ve stejném archivu je k dispozici i Závodského personální spis; další dokumenty lze nalézt i v dalších fondech ABS (např. Velitelství StB, Zvláštní vyšetřovací, Inspekce MV apod.). Další dílčí údaje k O. Závodskému se dochovaly v Národním archivu, Archivu Kanceláře prezidenta republiky a ve Vojenském ústředním archivu.

23 *ABS*, f. Zvláštní vyšetřovací (dále jen ZV-MV), archivní číslo (dále jen a. č.) ZV-4 MV.

24 Jeho vyšetřovateli byli postupně Bohumil Smola, František Kopřiva, Pravoslav Janoušek, František Blažek a Josef Kubinec.

25 *NA*, f. Archiv ÚV KSČ, Komise I., sv. 31, a. j. 742.

26 Samotná Závodského trestná činnost byla v zásadě popsána stejně jako u Karla Švába v procesu „Slánský a spol." Závodský byl ostatně označen jako Švábův společník.

27 Bedřich Reicin (1911–1952), náčelník Hlavní správy Obranného zpravodajství na ministerstvu národní obrany, v letech 1948–1951 náměstek ministra národní obrany pro kádrovou práci (přední organizátor masových represí na přelomu 40. a 50. let). V únoru 1951 byl zatčen, v listopadu 1952 odsouzen k trestu smrti v procesu s R. Slánským a spol. a v prosinci 1952 popraven. Více viz HANZLÍK, František: *Bez milosti a slitování. B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Ostrov, Praha 2011.

28 Artur London (1915–1986), interbrigadista, během druhé světové války žil ve Francii, posléze byl vězněn v koncentračním táboře. V letech 1949–1951 byl náměstkem ministra zahraničních věcí. V lednu 1951 byl zatčen a v prosinci 1952 odsouzen na doživotí v procesu s R. Slánským. V roce 1955 byl z vězení propuštěn. O svém věznění napsal knihu *Doznání. V soukolí pražského procesu* (česky poprvé vyšla v roce 1969 v nakl. Československý spisovatel), která byla později ve Francii zfilmována.

29 André Simone (1895–1952), vlastním jménem Otto Katz, komunistický novinář a spisovatel, v meziválečném období činný v Německu, SSSR, Francii, Španělsku, USA a Mexiku. Po návratu do ČSR v roce 1946 působil jako novinář v *Rudém právu* a jako poradce ministra informací. V červnu 1952 byl zatčen, v listopadu 1952 odsouzen k trestu smrti v procesu s R. Slánským a spol. a v prosinci 1952 popraven. Více viz MILES, Jonathan: *Devět životů Otto Katze. Příběh komunistického superšpiona z Čech*. Paseka, Praha – Litomyšl 2012.

Valešem měl být členem nepřátelské skupiny interbrigadistů, jejíž vznik s Londonem iniciovali. Jaká však byla skutečnost? Kdo vlastně byl plukovník Osvald Závodský[31]?

Narodil se 27. října 1910 ve Svinově u Ostravy v rodině živnostníka – holiče Františka Závodského a Marie, rozené Špokové. O jeho matce bohužel není známo nic bližšího než to, že byla dcerou dělníka. Mladý Závodský absolvoval pět tříd obecné školy a čtyři třídy reálného gymnázia. Zdá se, že byl intelektuálně zdatný; později uváděl znalost francouzštiny, španělštiny a němčiny. Měl šest sourozenců: sestry Františku a Marii a bratry Josefa, Odona, Rostislava a Jaroslava. Po smrti rodičů se musel o sourozence starat.

Počátkem 30. let v době nastupující hospodářské krize to rozhodně neměl jednoduché. Po absolvování dvou tříd obchodního kurzu byl v letech 1930 až 1932 nezaměstnaný, posléze v letech 1934 až 1937 pracoval jako obchodní příručí nebo jako příležitostný dělník. Později (např. v dotaznících při nástupu na ministerstvo vnitra) uváděl jako původní povolání úředník.[32] V letech 1932 -až 1934 vykonal vojenskou službu u 34. pěšího pluku v Hranicích na Moravě; do civilu odcházel v hodnosti kapitána pěchoty.

Prostředí, z něhož pocházel, a životní zkušenosti ho přivedly k levici. Od roku 1936 byl členem komunistického Svazu mladých; aktivně vystupoval hlavně na Ostravsku. V listopadu 1937 odjel do Španělska jako dobrovolník Kominterny. V praporu Masaryk bojoval na frontách občanské války. Dosáhl hodnosti kapitána španělské lidové armády. Krátce po příjezdu do Španělska vstoupil do KSČ. Na podzim 1938 se odehrála epizoda, ke které se

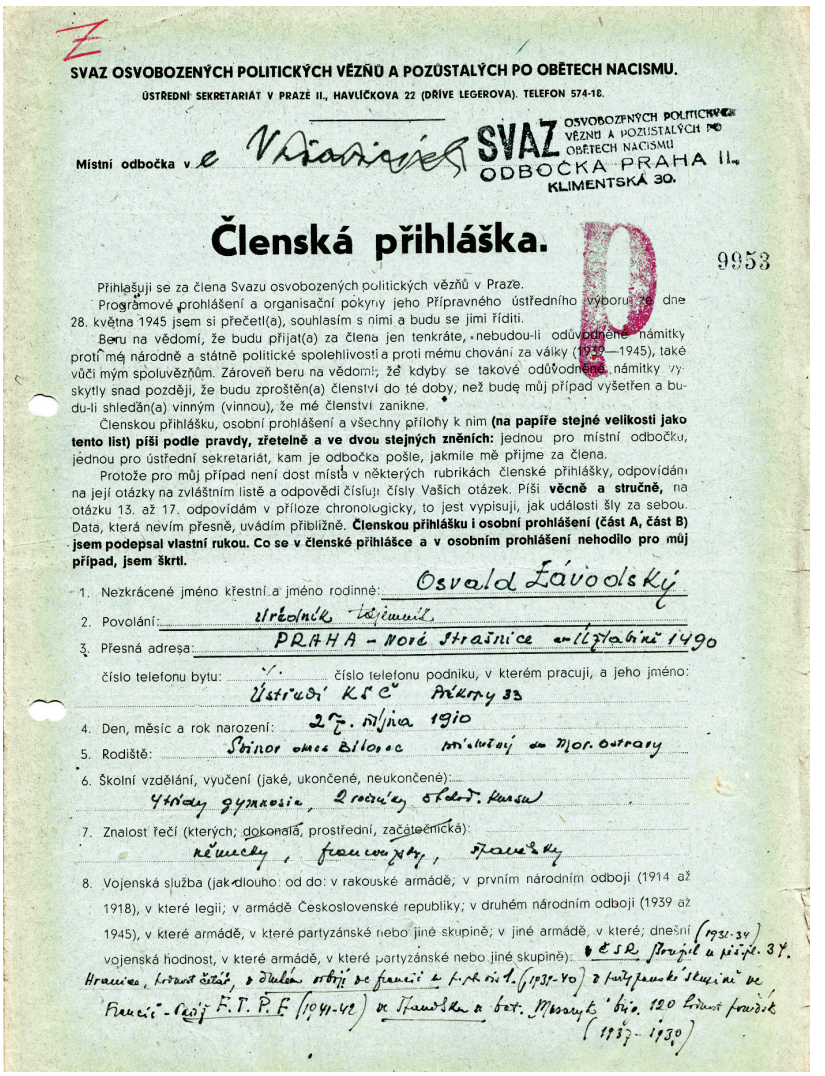

SVAZ OSVOBOZENÝCH POLITICKÝCH VĚZŇŮ A POZŮSTALÝCH PO OBĚTECH NACISMU.

ÚSTŘEDNÍ SEKRETARIÁT V PRAZE II., HAVLÍČKOVA 22 (DŘÍVE LEGEROVA). TELEFON 574-16.

Místní odbočka v Vršovicích

SVAZ OSVOBOZENÝCH POLITICKÝCH VĚZŇŮ A POZŮSTALÝCH PO OBĚTECH NACISMU ODBOČKA PRAHA II., KLIMENTSKÁ 30.

Členská přihláška.

9953

Přihlašuji se za člena Svazu osvobozených politických vězňů v Praze.

Programové prohlášení a organisační pokyny jeho Přípravného ústředního výboru ze dne 28. května 1945 jsem si přečetl(a), souhlasím s nimi a budu se jimi říditi.

Beru na vědomí, že budu přijat(a) za člena jen tenkráte, nebudou-li odůvodněné námitky proti mé národně a státně politické spolehlivosti a proti mému chování za války (1939—1945), také vůči mým spoluvězňům. Zároveň beru na vědomí, že kdyby se takové odůvodněné námitky vyskytly snad později, že budu zproštěn(a) členství do té doby, než budu můj případ vyšetřen a bude-li shledán(a) vinným (vinnou), že mé členství zanikne.

Členskou přihlášku, osobní prohlášení a všechny přílohy k ním **(na papíře stejné velikosti jako tento list) piši podle pravdy, zřetelně a ve dvou stejných zněních:** jednou pro místní odbočku, jednou pro ústřední sekretariát, kam je odbočka pošle, jakmile mě přijme za člena.

Protože pro můj případ není dost místa v některých rubrikách členské přihlášky, odpovídám na její otázky na zvláštním listě a odpovědi číslují čísly Vašich otázek. Piši **věcně a stručně,** na otázku 13. až 17. odpovídám v příloze chronologicky, to jest vypisuji, jak události šly za sebou. Data, která nevím přesně, uvádím přibližně. **Členskou přihlášku i osobní prohlášení (část A, část B) jsem podepsal vlastní rukou. Co se v členské přihlášce a v osobním prohlášení nehodilo pro můj případ, jsem škrtl.**

1. Nezkrácené jméno křestní a jméno rodinné: Osvald Závodský
2. Povolání: úředník - tajemník
3. Přesná adresa: PRAHA - Nové Strašnice Vrbětická 1490
   číslo telefonu bytu: ... číslo telefonu podniku, v kterém pracuji, a jeho jméno: Ústřední KSČ Politický 33
4. Den, měsíc a rok narození: 27. října 1910
5. Rodiště: Svinov okres Bílovec mistrovský do Mor. Ostravy
6. Školní vzdělání, vyučení (jaké, ukončené, neukončené): čtvrtý gymnasia, 2 ročníky obch. kursu
7. Znalost řečí (kterých; dokonalá, prostřední, začátečnická): německy, francouzsky, španělsky
8. Vojenská služba (jak dlouho: od do: v rakouské armádě, v prvním národním odboji (1914 až 1918), v které legii; v armádě Československé republiky; v druhém národním odboji (1939 až 1945), v které armádě, v které partyzánské nebo jiné skupině; v jiné armádě, v které; dnešní vojenská hodnost, v které armádě, v které partyzánské nebo jiné skupině): v ČSR. Strojil u pěšíp. 34. (1931-34) Hranice, kvart. čtvrť, v důležité službě se francii v 1. pěš. div. (1939-40) v mezinárodní skupině ve Francii - velitel F.T.P.F. (1941-42) ve Španělsku v brit. Mezinárodní brig. 120 Divize pravidel (1937-1939)

Závodského přihláška do Svazu osvobozených politických vězňů, 24. září 1945 *Foto: NA*

vyšetřovatelé během jeho věznění opakovaně vraceli. Závodský jako politický komisař praporu dostal ústní stranickou důtku za nedostatečnou bdělost a ostražitost vůči nepřátelům strany. Část interbrigadistů praporu Masaryk, kteří byli později označeni za tzv. trockistické elementy, požadovala stažení z fronty,[33] což bylo ovšem z vyšší úrovně velení Interbri-

30 Vladimír (Vlado) Clementis (1902–1952), v letech 1945–1948 státní tajemník ministerstva zahraničních věcí, po smrti Jana Masaryka do března 1950 ministr zahraničních věcí ČSR. V lednu 1951 zatčen, obviněn mj. z tzv. buržoazního nacionalismu, v listopadu 1952 odsouzen k trestu smrti v procesu s R. Slánským a spol. a v prosinci 1952 popraven.

31 Přátelé mu směli říkat Osíku. Tato jeho přezdívka, odvozená od křestního jména, se objevuje jak ve vzpomínkách některých aktérů tehdejších událostí, tak i v oficiálních dokumentech.

32 *ABS*, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis O. Závodský, evidenční číslo (dále jen ev. č.) 1611/10, list (dále jen l.) 9-11.

33 K motivaci žádosti o stažení z fronty Osvald Závodský později uvedl: *Prapor a brigáda po devět měsíců bojovala a byla vyčerpána*. Viz tamtéž l. 71.

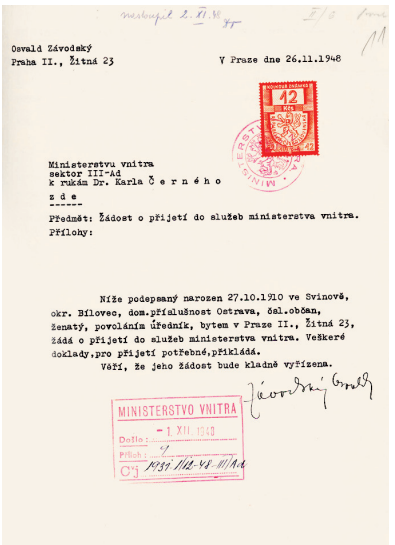

Osvald Závodský
Praha II., Žitná 23

V Praze dne 26.11.1948

Ministerstvo vnitra
sektor III-Ad
k rukám Dr. Karla Č e r n é h o
z d e

Předmět: Žádost o přijetí do služeb ministerstva vnitra.
Přílohy:

Níže podepsaný narozen 27.10.1910 ve Svinově, okr. Bílovec, dom.příslušnost Ostrava, šol.občan, ženatý, povoláním úředník, bytem v Praze II., Žitná 23, žádá o přijetí do služeb ministerstva vnitra. Veškeré doklady,pro přijetí potřebné,přikládá.
Věří, že jeho žádost bude kladně vyřízena.

MINISTERSTVO VNITRA
– 1. XII. 1948
Došlo:
Příloh:
Čj. 1939/III-4-II/Ad

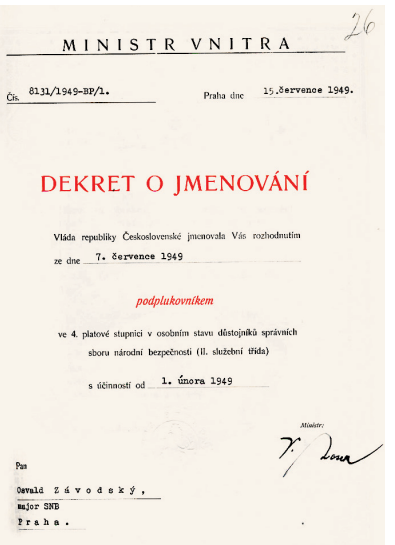

MINISTR VNITRA

Čís. 8131/1949-BP/1. Praha dne 15.července 1949.

DEKRET O JMENOVÁNÍ

Vláda republiky Československé jmenovala Vás rozhodnutím ze dne 7. července 1949

podplukovníkem

ve 4. platové stupnici v osobním stavu důstojníků správních sboru národní bezpečnosti (II. služební třída)

s účinností od 1. února 1949

Ministr:

Pan
Osvald Z á v o d s k ý ,
major SNB
P r a h a .

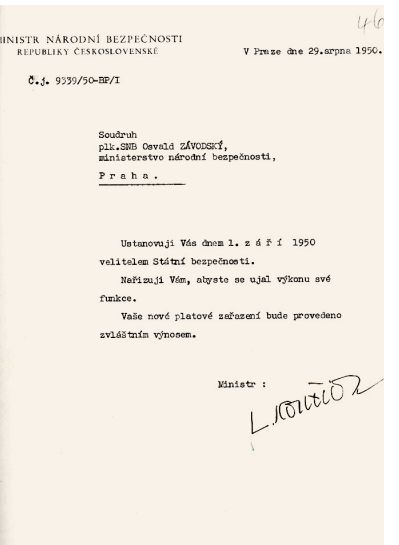

MINISTR NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI
REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ

V Praze dne 29.srpna 1950.

Č.j. 9339/50-BP/I

Soudruh
plk.SNB Osvald ZÁVODSKÝ,
ministerstvo národní bezpečnosti,
P r a h a .

Ustanovuji Vás dnem 1. z á ř í 1950 velitelem Státní bezpečnosti.
Nařizuji Vám, abyste se ujal výkonu své funkce.
Vaše nové platové zařazení bude provedeno zvláštním výnosem.

Ministr :

Důkazy mocenského vzestupu Osvalda Závodského – od jeho vstupu do SNB přes povýšení do hodnosti podplukovníka po jmenování velitelem StB neuplynuly ani dva roky *Foto: ABS*

gád zamítnuto. Nicméně samotné udělení stranické důtky znamenalo v kontextu dění počátku 50. let kádrový problém.

Po skončení občanské války ve Španělsku přešel Závodský v únoru 1939 hranice do Francie. Byl internován v táborech Argelès-sur-Mer a Gurs. I zde se stranicky angažoval. Za druhé světové války působil ve Francii. V souladu se stranickou direktivou se přihlásil do čs. jednotky (konkrétně do prvního pěšího pluku čs. armády) ve Francii a byl zde zařazen až do prosince 1939. Do Velké Británie neodešel. Opět vzal v úvahu pokyny komunistické strany, které zněly: bojovat proti fašismu ve Francii. V srpnu 1940 proto odjel do Marseille a zapojil se do komunistického ilegálního odboje. V létě 1941 se přesunul do Paříže, kde pokračoval v partyzánských akcích namířených proti německým okupantům. V Paříži ho v prosinci 1942 zatklo Gestapo. Nejdříve byl osm měsíců vězněn ve vojenském vězení, posléze až do konce války v koncentračním táboře Mauthausen.

V květnu 1945 se vrátil do Paříže. Se souhlasem vedení KSČ se stal členem Ústředního Národního výboru ve Francii. Do Československé republiky přijel 15. srpna 1945. Krátce po návratu do vlasti se seznámil s Helenou (rozenou Petrovou), rovněž členkou KSČ (od roku 1939), která za války působila v ilegalitě a byla vězněna v Osvětimi a v Ravensbrücku, a oženil se s ní. Byl hrdým otcem dvou dětí.

Jeho pracovní působení v osvobozeném Československu bylo spojeno se jménem Karla Švába. Ten na Závodském oceňoval nejen zaujetí pro komunistickou myšlenku, ale hlavně spolehlivost a nasazení. Závodský byl nejdříve zařazen na Švábovo evidenční oddělení ÚV KSČ; fakticky byl jeho zástupcem. Po Švábově přechodu do struktur ministerstva vnitra (národní bezpečnosti) nemohl zůstat stát stranou. Toto propojení se Švábem se mu ale stalo osudným. Strůjci procesů později konstatovali řadu spíše ideologických provinění. Přiřadili k nim ale také reálně existující záležitosti (spory uvnitř bezpečnostního aparátu, používání násilí během výslechů zadržených osob, konstrukce provokací proti nekomunistickým politickým stranám, proti i jen potenciálním nepřátelům KSČ, proti církvím apod.).

Dne 26. listopadu 1948 si O. Závodský zpětně podal žádost o přijetí do služeb ministerstva vnitra ČSR.[34] Na ministerstvo totiž nastoupil již 2. listopadu 1948 a byl zařazen na odbor BA (velitelství Státní bezpečnosti). Stal se prvním zástupcem velitele StB Jindřicha Veselého[35] a současně velitelem vnitřní státní bezpečnosti (skupiny BAa). Jeho předchůdcem v této funkci byl Štěpán Plaček[36]. Skupina BAa se v té době členila na tzv. obranné zpravodajství (sektor I), politické zpravodajství (sektor II), hospodářské zpravodajství (sektor III), výkon (sektor IV,

34 Tamtéž, l. 11.

35 Jindřich Veselý (1906–1964), člen KSČ, od roku 1945 v aparátu MV. V letech 1948–1950 byl přednostou odboru BA, tedy velitelem StB. V 50. letech zastával post ředitele Ústavu dějin KSČ. V březnu 1964 spáchal sebevraždu.

36 K Štěpánu Plačkovi viz KALOUS, Jan: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ.*

zaměřený na identifikaci sledovaných osob, sledování a zatýkání a střežení zastupitelských úřadů) a realizaci (sektor V, zabývající se vyšetřováním zadržených osob). Závodský funkčně i hodnostně rychle stoupal. Podplukovníkem byl jmenován k 1. únoru 1949,[37] plukovníkem k 1. říjnu 1949.[38]

Podobně jako další tehdejší velitelé útvarů Státní bezpečnosti vnímal své úkoly nadčasově. Své o tom věděla jeho žena Helena: *Považoval za samozřejmé, že jeho práce je přednější; za těch pět let si nikdy nevzal dovolenou, říkal, že na to bude čas, až budeme staří. Když šel s malým na Prvního máje a on poznal obraz Stalina, byl celý šťastný. Snad dokonce šťastnější, než když mu poprvé řekl „táto“.*[39]

Od začátku roku 1950 byl fakticky velitelem Státní bezpečnosti. Dosavadní velitel Jindřich Veselý se totiž v březnu 1950 pokusil o sebevraždu. Nemohl unést tlak, kterému byl vystaven. Obával se odstranění z funkce v souvislosti se sledováním ministra vnitra Václava Noska. Sebevraždu maskoval jako nehodu při zkoušce samopalu. Oficiálně však ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva jmenoval Závodského velitelem Státní bezpečnosti až 29. srpna 1950 s účinností od 1. září 1950.[40]

K nově svěřeným úkolům v čele StB se Závodský jako vždy stavěl odhodlaně. Byl přesvědčen o správnosti represe vůči nepřátelům poúnorového režimu. Uvědomoval si důležitost a nezbytnost souladu své pozice s linií a zájmy KSČ: *Je pro mne ctí, že strana mne na takové místo postavila. Mohu prohlásit, že přirozeně určité zkušenosti tady jsou, strana mi radí, znám sílu strany, viděl jsem stranu za různých okolností, bez strany si úkol, který jsem dostal, vést službu, která je tak důležitá, nyní kdy se zostřuje třídní boj, nemohu představit.*[41]

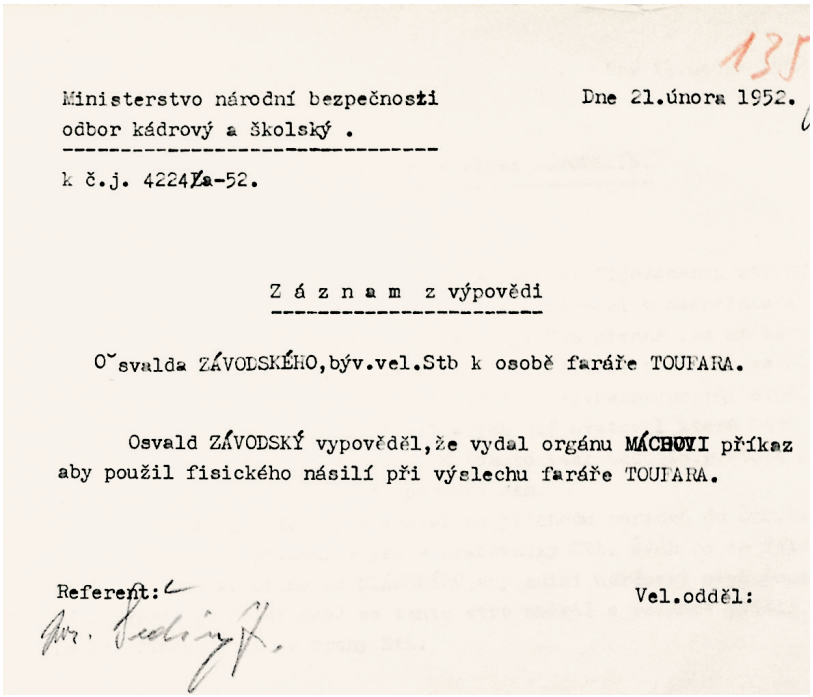

Ministerstvo národní bezpečnosti
odbor kádrový a školský .

Dne 21.února 1952.

k č.j. 4224/Za-52.

Z á z n a m z výpovědi

O svalda ZÁVODSKÉHO, býv.vel.Stb k osobě faráře TOUFARA.

Osvald ZÁVODSKÝ vypověděl, že vydal orgánu MÁCHOVI příkaz aby použil fisického násilí při výslechu faráře TOUFARA.

Referent:

Vel.odděl:

Skutečně přiznal Osvald Závodský to, co zapsal vyšetřovatel František Blažek? Jeho podpis na záznamu totiž schází. Foto: ABS

Jednou z oblastí, na kterou se ve své funkci koncentroval, byla výstavba agenturní sítě.[42] Například na poradě krajských velitelů StB 14. prosince 1950 zdůrazňoval nezbytnost jejího odpovědného budování: *Není důležitějšího a významnějšího úkolu v StB než budování agentury. Je potřeba, abychom budovali agenturu přímo z lůna nepřítele, nespokojili se s tím, co nám naše práce ukazuje, že jsme dokázali obklopit se sítěmi informátorů, drobných lidí, ale že zdaleka, soudruzi, nedošli jsme tam, kam dojít máme, jestliže si neuvědomíme, že nutno především agenturu budovat a mít na paměti, že je to nejdůležitější a také nejvýznamnější zbraň StB.*[43] K motivaci získávání spolupracovníků se ve směrnici o plánování agenturní činnosti (podepsané Závodským) z 5. ledna 1950 uvádělo: *Nezískáváme spolupracovníka proto, že jeho zprávy potřebujeme, ale proto, že jsou zde předpoklady k tomu, aby se dal vázat.*[44]

37 *ABS*, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis O. Závodský, ev. č. 1611/10, l. 26.
38 Tamtéž, l. 27.
39 TUČKOVÁ, Anna: *Proč zemřel Osvald Závodský? Pokus o rekonstrukci jednoho života*, s. 10.
40 *ABS*, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis O. Závodský, ev. č. 1611/10, l. 46.
41 Tamtéž, l. 73.
42 K problematice vytváření agenturní sítě viz např. GULA, Marián – VALIŠ, Zdeněk: Vývoj typologie svazků v instrukcích pro jejich evidenci. *Securitas Imperii*, 1995, č. 2, s. 117–150; ŽÁČEK, Pavel: Agenturně-operativní svazky Státní bezpečnosti a jejich registrace, 1954–1957. *Paměť národa*, 2005, roč. I, č. 3, s. 6–17.
43 *ABS*, f. Velitelství StB (dále jen 310), signatura (dále jen sign.) 310-31-2.
44 Tamtéž, sign. 310-2-10.

V lednu 1951 Závodského kariéra v čele StB skončila. Snad to i očekával poté, co si uvědomil, že jeho pokyny zastavit sledování Artura Londona zůstaly bez odezvy a že i on sám byl sledován. Ve vyšetřovací vazbě mu byla 4. července 1951 odňata hodnost plukovníka SNB a současně zastaveny služební příjmy.

Jeho rodina čelila nejen domovním prohlídkám, ale také stálému dozoru příslušníků StB. Ocitla se rázem ve společenské izolaci. *Bylo to horší než za okupace – jak v ilegalitě, tak v lágru jsem byla mezi soudruhy. Teď jsem byla sama. Až na několik přítelkyň z lágru se mne lidé báli, nedůvěřovali mi, byla jsem pro ně žena podezřelého*, líčila Helena Závodská v roce 1968 svou tehdejší situaci.[45] Nevěděla nic o manželovi a on nevěděl nic o ní ani o dětech. Vystěhovali je ze služebního bytu. Nemohla najít práci. Snažila se sice kontaktovat své známé, ale ti ji z obav o svůj vlastní osud raději ignorovali. Práci našla až na inzerát – zaměstnali ji ve Spolku přátel žehu.

O zoufalosti situace, v níž se ocitla, svědčí i dopis, který 15. dubna 1951 napsala manželovi. Stěžovala si v něm na tehdejší sociální poměry rodiny. Obsáhle líčila, že nemůže sehnat práci, že je zcela bez prostředků (v textu také naznačovala, že dobře ví, že on se až dosud o tyto „banality" nikdy nestaral). Těžko říci, zda byl dopis adresátovi doručen. Spíše to vypadá, že nikoliv. Krajské velitelství StB jí totiž 24. dubna 1951 odepsalo, aby manželovi o své hmotné nouzi již nepsala (zvláště když má na vkladní knížce hotovost) a aby příště psala stručněji.[46]

Vraťme se však k přípravné fázi procesu se Závodským a spol. Výslechy byly vedeny velmi tvrdě (tzn. stání, půst, pouta na cele; apely na to, že zachrání svou rodinu, jestliže se přizná; apely na zájmy strany). Závodský byl výslechům podrobován několikrát týdně; v jeho vyšetřovacím spisu se dochovaly stovky stran jím podepsaných výpovědí. Vyšetřovacím procedurám nedokázal vzdorovat a tlaku vyšetřovatelů podlehl velmi rychle. Jeho odpor se zlomil a on ochotně vypovídal nejen proti Londonovi, ale také proti Slánskému, svým spoluzatčeným, spoluuvězněným a spoluobviněným.

Když se v roce 1953 schylovalo k soudnímu projednávání jeho případu, vstoupila do dění pro StB trochu nešťastně jeho žena. Podala totiž žádost o rozvod. Pokud Závodský učinil všechna doznání, aby ochránil svou rodinu, nyní tento motiv padl a on učiněná doznání odvolal. Vyšetřovatelé museli v zájmu procesu důrazně promluvit s jeho manželkou, která poslala nový dopis, v němž psala, že svoji žádost o rozvod stáhla.[47]

Dne 10. října 1953 byla podána obžaloba, která jednoznačně (i formou přímých citací) odkazovala na proces s „protistátním spikleneckým centrem Rudolf Slánský a spol.": *Pod vedením Švába, člena centra, kryli tito nepřátelé v bezpečnosti záškodnickou činnost spiklenců na politickém, vojenském a hospodářském úseku, umožňovali jim nerušeně spolupracovat s imperialistickými rozvědkami a uskutečňovat plány spikleneckého centra na zničení lidové demokracie v Československu*.[48] Podle obžaloby se Závodský a spol.[49] snaží-

Z výpovědi svědka Osvalda Závodského během procesu s Rudolfem Slánským a spol. 25. listopadu 1952

Je mi známo, že Šváb dostával instrukce a pokyny od Slánského jednak pro práci na ústředním sekretariátě KSČ a jednak pro práci v bezpečnosti, které také za spolupráce dalších nepřátelských elementů všemožně prosazoval. Realizování této nepřátelské linie a pokynů Slánského vytvářelo bezpečnostní aparát, který sloužil na krytí různých nepřátelských elementů všeho druhu. Na této činnosti jsem se podílel spolu se Švábem. Veškeré poznatky o nepřátelské činnosti mnoha osob zůstaly nepovšimnuty a za řízení Karla Švába byly zakládány a nikoliv prošetřovány. […]

Když byl Otto Šling zatčen, Šváb podrobně a soustavně informoval Rudolfa Slánského o průběhu vyšetřování. Samozřejmě, že Rudolf Slánský ve svých pokynech v rozhovoru se Švábem dělal všechno možné, aby jeho vlastní nepřátelská činnost zůstala při vyšetřování neodhalena.

■ Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Orbis, Praha 1953, s. 444–445.

li ochromit činnost SNB při vyhledávání nepřátel lidově demokratického režimu různými cestami: dosazováním neschopných kádrů na velitelská místa v Bezpečnosti, nepotíráním kontrarevolučních a KSČ nepřátelských sil v Československu (včetně samotného aparátu KSČ), měli údajně krýt Šlinga, Londona ad., ačkoliv o jejich aktivitách velmi dobře věděli, a používat protizákonné metody (myšleno násilí) při vyšetřování. Tím měli všichni žalovaní spáchat trestný čin velezrady, sabotáže a Miroslav Pich-Tůma[50] dále trestný čin vraždy.

45 TUČKOVÁ, Anna: *Proč zemřel Osvald Závodský? Pokus o rekonstrukci jednoho života*, s. 11.

46 *ABS*, f. ZV-MV, a. č. ZV-4 MV.

47 Tamtéž.

48 Tamtéž.

49 Společným jmenovatelem bylo u obžalovaných nejen jejich působení v nejvyšších velitelských pozicích StB, ale také zdůrazňované propojení s kauzou R. Slánský a spol. (trockisticko-sionistická skupina). U části obžalovaných hrála svou roli válečná angažovanost v odboji na Západě, v Interbrigádách, podobný životní profil a zkušenosti (zjevná inspirace Rajkovým procesem v Maďarsku). Byly to osoby vinné tím, že perzekvovaly čs. obyvatelstvo, nikoliv tím, za co byly odsouzeny (s částečnou výjimkou M. Picha-Tůmy).

50 Miroslav Pich-Tůma (1919–1996), člen KSČ od roku 1938, původním povoláním číšník. Od roku 1946 působil v bezpečnostních strukturách (ZOB, StB). Byl obávaným vyšetřovatelem StB.

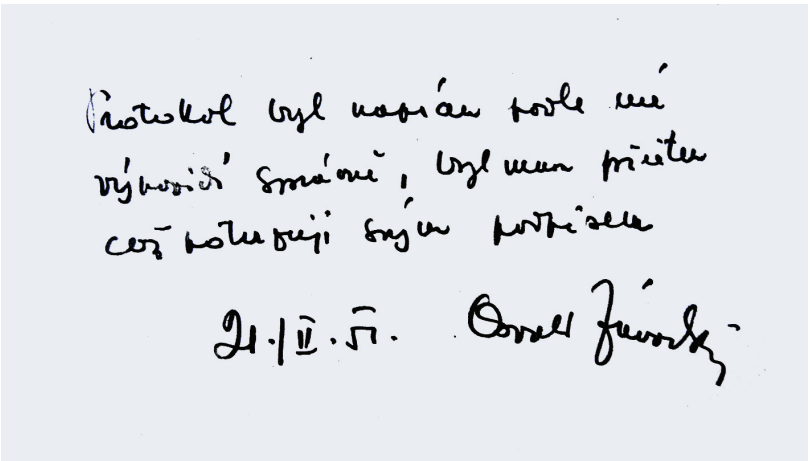

O dobrovolnosti výpovědí O. Závodského lze mít vážné pochybnosti *Foto: ABS*

Neveřejný proces[51] se konal ve dnech 21.–23. prosince 1953 před vojenským kolegiem Nejvyššího soudu v Praze. Soud zasedl ve složení: předseda senátu – major justice JUDr. Štěpán Flajzar, soudci z lidu – major SNB Jaroslav Hudecký, major SNB František Němec, hlavní vojenský prokurátor – major justice JUDr. Drahomír Zdražil, major justice JUDr. Vladimír Šrámek. Závodského obhájcem ex offo byl JUDr. Vladimír Bartoš. Obžalovaní před soudem přiznávali ve větší či menší míře své zločiny tak, jak je doznali v přípravném řízení. Před soudem vystoupili svědci, kteří konkretizovali protistátní aktivity souzených (např. Vladimír Havelka, Věra Hložková, Bedřiška Karpinová, Vlastislav Švadlenka, Artur London, Ivan Holý, Josef Baudyš, Oskar Valášek, Rudolf Viktorin). Pokud svědci nemohli před soud předstoupit, byly jejich výpovědi přečteny; stalo se tak např. u Slánského, Švába, Goldstückera, Švermové, Čermáka ad.

Před soudem Závodský uvedl, že se cítí vinen, ovšem nikoliv v plném rozsahu obžaloby. V závěrečné řeči před soudem prohlásil: *Není pro mne lehké zodpovídat se před nejvyšším soudem, to si plně uvědomuji. Chápu situaci soudruha prokurátora, že pro mne navrhuje absolutní trest. Chci jen říci jako příslušník strany, která ze mne udělala člověka, chci alespoň trochu přesvědčit soud, aby mi uvěřil, že nebylo vysloveně záměrného nepřátelského úmyslu v trestné činnosti, kterou jsem doznal. Vidím, že je to proto, že jsem se zásadně přátelil s lidmi jako Šváb, London a jiní, a strana mne učinila zodpovědným za všechny činy, které jsem spáchal. Vím, že soud posoudí spravedlivě moji trestnou činnost a spravedlivě mne odsoudí.*[52]

Dne 23. prosince 1953 byl vynesen rozsudek. Soud byl přesvědčen o tom, že se podařilo prokázat propojení skupiny Závodský a spol. se skupinou Slánský a spol. Proto uznal všechny obžalované vinnými a vyměřil jim tvrdé tresty. Vzhledem k tomu, že jednání proběhlo před Nejvyšším soudem, tedy nejvyšší soudní instancí ve státě, nebylo možné se proti rozsudku odvolat. Zněl takto:

Osvald Závodský – za trestný čin velezrady v souběhu s trestným činem sabotáže trest smrti,

Ivo Milén – za trestný čin velezrady v souběhu s trestným činem sabotáže 22 let,

Oskar Valeš – za trestný čin velezrady v souběhu s trestným činem sabotáže 21 let,

Vladimír Šmolka[53] – za trestný čin velezrady v souběhu s trestným činem sabotáže 18 let,

Bedřich Pokorný[54] – za trestný čin sabotáže 16 let,

Karel Černý[55] – za trestný čin sabotáže 16 let,

Miroslav Pich-Tůma – za trestný čin sabotáže a vraždy 15 let.

Všichni byli zároveň odsouzeni ke ztrátě čestných práv občanských na 10 let (pouze Pich-Tůma na 5 let), k propadnutí veškerého majetku a k náhradě soudních nákladů.

51 Veřejnost byla z důvodu projednávání záležitostí, které měly údajně být předmětem státního tajemství, vyloučena až do vynesení rozsudku.

52 *ABS*, f. ZV-MV, a. č. ZV-4 MV.

53 Vladimír Šmolka (1907–?), původním jménem Kurt Schmolka, vystudoval sochařství. Po osvobození v roce 1945 byl velitelem pražského Zemského odboru bezpečnosti, následně velitelem obranného zpravodajství (sektor BAa I.). V září 1956 byl z výkonu trestu propuštěn; poté pracoval v Českém fondu výtvarných umění v Praze.

54 Bedřich Pokorný (1904–1968), zpravodajský důstojník čs. armády v meziválečné ČSR. Po roce 1945 nastoupil do bezpečnostních struktur (v červenci 1945 byl např. zemským velitelem SNB na Moravě); působil na MV ve vedoucích funkcích (politické zpravodajství, koordinace bezpečnostních struktur v českých zemích a na Slovensku apod.). S jeho jménem je spojena řada afér, nezákonností a provokací v období let 1945–1951. Více k jeho osobě viz DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: Bedřich Pokorný – vzestup a pád. In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 2. OASS MV ČR, Praha 2004, s. 233–279.

55 Karel Černý (1912–2002), od prosince 1945 v bezpečnostních složkách a na MV (organizační referent, od konce roku 1949 přednosta prezidia pro bezpečnost, od října 1950 přednosta administrativně hospodářského sektoru MNB). Více viz KALOUS, Jan: Karel Černý – neznámý personální „architekt" Státní bezpečnosti. *Paměť a dějiny*, 2010, roč. IV, č. 4, s. 70–79.

Složení skupiny Osvald Závodský a spol. – (shora zleva) Karel Černý, Ivo Milén, Oskar Valeš, Vladimír Šmolka, Miroslav Pich-Tůma, Bedřich Pokorný *Foto: ABS*

Je třeba upozornit na skutečnost, že tresty schválil již 9. prosince 1953 politický sekretariát ÚV KSČ.[56] Trest smrti pro Osvalda Závodského byl zdůvodněn tím, že trpěl násilnické a provokační metody v Bezpečnosti a nezakročil proti nim. Přitom všichni věděli, že stejné metody sehrály svou roli i při jeho vyšetřování a následném přiznání.[57]

Žádost o milost podala Závodského žena Helena, sám odsouzený – prostřednictvím svého obhájce JUDr. Bartoše – i jeho sourozenci. Na žádost manželky z 9. února 1954 prezident Antonín Zápotocký připsal: *Jak stojí celá věc, je jednáno o milost?* Ministr vnitra Rudolf Barák se k záležitosti odmítl vyjádřit; řízení na MV přitom trvalo celých pět týdnů a na závěr bylo domluveno, že prezident Zápotocký o vyřízení věci promluví přímo s ministrem. Dne 8. března 1954 se k udělení milosti vyjádřilo ministerstvo spravedlnosti – její udělení nedoporučilo. Na základě toho se prezident republiky rozhodl milost neudělit.[58] O výsledku řízení však nikdo žadatele neinformoval.

Celá záležitost je zvláštní ještě z jednoho hlediska. Až dosud prezident vždy žádost o milost postupoval k rozhodnutí předsednictvu ÚV KSČ. U Závodského však u sebe písemnosti zadržel a předsednictvu nic nepředložil. Proč tak učinil, není z dochovaných archivních materiálů zřejmé.[59] Později se spekulovalo o vzájemné animozitě mezi ním a Závodským.

V ranních hodinách 19. března 1954 byl bývalý velitel Státní bezpečnosti Osvald Závodský popraven. Tajně ho pohřbili v hromadném hrobě v Praze-Ďáblicích. Jeho žena o něm neměla po celou dobu bližší zprávy. Vystoupil sice jako svědek v procesu se Slánským[60], ale o jeho procesu nebyla rodina informována. Začátkem roku 1954 se pak Helena Závodská dozvěděla o hrdelním trestu, který mu byl udělen. Peníze, které manželovi zkusila poslat do vězení, se vrátily jako nedoručitelné. To bylo zlověstné znamení. Žila v obavách, ale stále nemyslela na nejhorší. V prosinci 1954 se její předtucha naplnila. Národní výbor Prahy 4 zaslal rodině úmrtní list Osvalda Závodského. V červnu 1966 (po rehabilitaci) byly jeho ostatky vyzvednuty a rodině bylo povoleno, aby je důstojně uložila na hřbitově v Praze-Strašnicích.

Jaká byla reflexe případu ve stranických komisích, které se věnovaly kauzám jednotlivých komunistů odsouzených na počátku 50. let? Barákova komise zřízená v roce 1955 se jím nezabývala a rozsudek byl ponechán beze změny. Kolderova komise, pracující v letech 1962–1963, ho prošetřila a shledala, že jmenovaný se nedopustil trestných činů, za něž byl odsouzen. Konstatovala, že své přiznání učinil pod velkým tlakem, za použití „nezákonných prostředků" ze strany Bezpečnosti, že Závodský sice nesl určitou míru odpovědnosti, ale jeho provinění spočívalo v tom, že proti „nezákonnostem" dostatečně nevystupoval. Ve zprávě k jeho případu se mj. konstatovalo: *Osvald Závodský byl skromný, straně oddaný a v porovnání s tehdejšími vedoucími funkcionáři v bezpečnosti byl nejserióznějším pracovníkem na úseku Stb.*[61]

56 Politický sekretariát ÚV KSČ tehdy zasedal v této sestavě: Karol Bacílek, Alexej Čepička, Jaromír Dolanský, Viliam Široký, Antonín Zápotocký, Václav Kopecký a Antonín Novotný.

57 PERNES, Jiří: *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 111.

58 *Archiv Kanceláře prezidenta republiky*, a. č. 01533/68, Rehabilitace; viz též *NA*, f. Archiv ÚV KSČ, Komise I., sv. 31, a. j. 742.

59 KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Paseka, Praha – Litomyšl 2004, s. 265.

60 *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*. Orbis, Praha 1953, s. 444–447.

61 *NA*, f. Archiv ÚV KSČ, Komise II., sv. 25, a. j. 504.

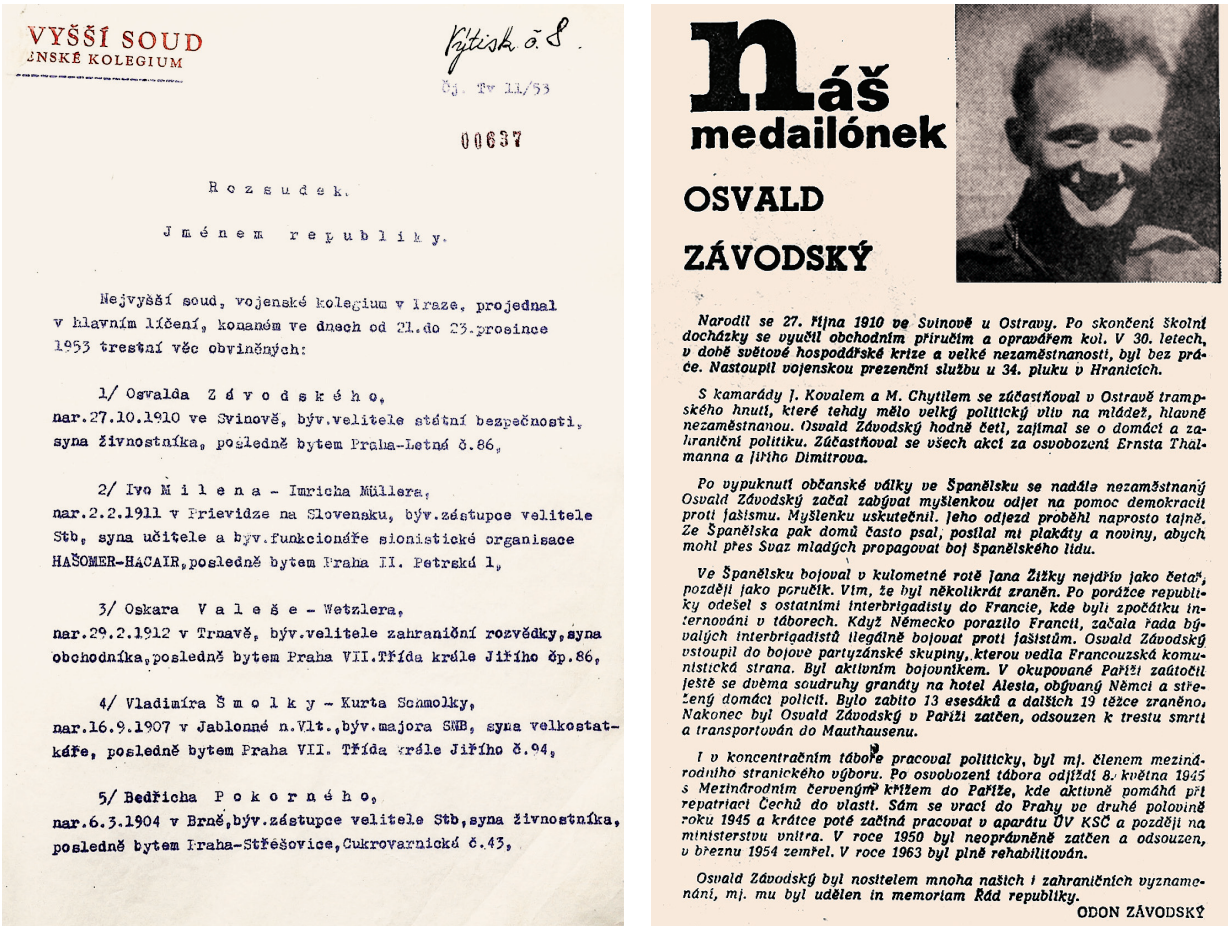

VYŠŠÍ SOUD
ENSKÉ KOLEGIUM

Kytlický č. 8.

Sp. Tv 11/53

00637

Rozsudek.

Jménem republiky.

Nejvyšší soud, vojenské kolegium v Praze, projednal v hlavním líčení, konaném ve dnech od 21.do 23.prosince 1953 trestní věc obviněných:

1/ Osvalda Závodského, nar.27.10.1910 ve Svinově, býv.velitele státní bezpečnosti, syna živnostníka, posledně bytem Praha-Letná č.86,

2/ Ivo Milena - Imricha Müllera, nar.2.2.1911 v Prievidze na Slovensku, býv.zástupce velitele Stb, syna učitele a býv.funkcionáře sionistické organisace HAŠOMER-HACAIR, posledně bytem Praha II. Petrská 1,

3/ Oskara Valeše - Wetzlera, nar.29.2.1912 v Trnavě, býv.velitele zahraniční rozvědky, syna obchodníka, posledně bytem Praha VII.Třída krále Jiřího čp.86,

4/ Vladimíra Šmolky - Kurta Schmolky, nar.16.9.1907 v Jablonné n.Vlt., býv.majora SNB, syna velkostatkáře, posledně bytem Praha VII. Třída krále Jiřího č.94,

5/ Bedřicha Pokorného, nar.6.3.1904 v Brně, býv.zástupce velitele Stb, syna živnostníka, posledně bytem Praha-Střešovice, Cukrovarnická č.43,

Náš medailónek

OSVALD ZÁVODSKÝ

Narodil se 27. října 1910 ve Svinově u Ostravy. Po skončení školní docházky se vyučil obchodním příručím a opravdům kol. V 30. letech, v době světové hospodářské krize a velké nezaměstnanosti, byl bez práce. Nastoupil vojenskou prezenční službu u 34. pluku v Hranicích.

S kamarády J. Kovalem a M. Chytilem se zúčastňoval v Ostravě trampského hnutí, které tehdy mělo velký politický vliv na mládež, hlavně nezaměstnanou. Osvald Závodský hodně četl, zajímal se o domácí a zahraniční politiku. Zúčastňoval se všech akcí za osvobození Ernsta Thalmanna a jiného Dimitrova.

Po vypuknutí občanské války ve Španělsku se nadále nezaměstnaný Osvald Závodský začal zabývat myšlenkou odjet na pomoc demokracii proti fašismu. Myšlenku uskutečnil. Jeho odjezd proběhl naprosto tajně. Ze Španělska pak domů často psal, posílal mi plakáty a noviny, abych mohl přes Svaz mladých propagovat boj španělského lidu.

Ve Španělsku bojoval v kulometné rotě Jana Žižky nejdřív jako četař, později jako poručík. Vím, že byl několikrát zraněn. Po porážce republiky odešel s ostatními interbrigadisty do Francie, kde byli zpočátku internováni v táborech. Když Německo porazilo Francii, začala řada bývalých interbrigadistů ilegálně bojovat proti fašistům. Osvald Závodský vstoupil do bojové partyzánské skupiny, kterou vedla Francouzská komunistická strana. Byl aktivním bojovníkem. V okupované Paříži zaútočil ještě se dvěma soudruhy granáty na hotel Alesia, obývaný Němci a střežený domácí policií. Bylo zabito 13 esesáků a dalších 19 těžce zraněno. Nakonec byl Osvald Závodský v Paříži zatčen, odsouzen k trestu smrti a transportován do Mauthausenu.

I v koncentračním táboře pracoval politicky, byl mj. členem mezinárodního stranického výboru. Po osvobození tábora odjíždí 8. května 1945 s Mezinárodním červeným křížem do Paříže, kde aktivně pomáhá při repatriaci Čechů do vlasti. Sám se vrací do Prahy ve druhé polovině roku 1945 a krátce poté začíná pracovat v aparátu ÚV KSČ a později na ministerstvu vnitra. V roce 1950 byl neoprávněně zatčen a odsouzen, v březnu 1954 zemřel. V roce 1963 byl plně rehabilitován.

Osvald Závodský byl nositelem mnoha našich i zahraničních vyznamenání, mj. mu byl udělen in memoriam Řád republiky.

ODON ZÁVODSKÝ

Ortel smrti pro Osvalda Závodského a vzpomínka na něj z pera jeho bratra Odona, uveřejněná v Hlasu revoluce č. 27 z roku 1986
Foto: ABS, archiv autora

V roce 1963 byl tedy právně i stranicky rehabilitován, byla mu vrácena hodnost plukovníka a rodině vyplacena náhrada 110 tisíc Kčs.

EPILOG

Ubohý Osík (Závodský) byl přece popraven jedině proto, že vypovídal „konformně", jak oni chtěli. Vzhledem k jeho klíčové funkci musel být odsouzen k smrti,[62] napsal později Štěpán Plaček.

Myslím si, že Štěpán Plaček pohlížel na Závodského případ prizmatem svého vlastního odsouzení, tedy ne zcela objektivně. Závodský byl přece jen propojen s nejvyššími představiteli komunistického režimu v Československu po únoru 1948, ochotně plnil stranická usnesení a rozhodnutí. Většina akcí StB v období let 1948 až 1951 (včetně provokací) se děla buď za jeho aktivního přispění, nebo s jeho vědomím či souhlasem. To platí i o používání násilí v masovém měřítku. Závodský inicioval, prosazoval a koordinoval řadu zásahů i proti pouze potenciálním oponentům režimu. Disponoval řadou důležitých informací. Je proto možné i vysvětlení, že musel být jako nepohodlný svědek a aktér událostí umlčen.

Jak tedy Závodského případ vnímat? Odpověď nabídl již na počátku 90. let prozaik a bývalý politický vězeň Vilém Hejl: *Je zajisté nepochybné, že na nich* (myšleno odsouzených komunistech – pozn. aut.) *byla spáchána justiční vražda; téměř však unikla proporce, zapomínalo nebo zamlčovalo se, že poprava Karla Švába, Bedřicha Reicina nebo Osvalda Závodského patří mezi zločiny komunistického režimu asi na stejné místo jako zavraždění Ernsta Roehma mezi zločiny nacismu.*[63]

62 *Archiv autora.* Štěpán Plaček: Nedokončené poznámky, s. 189.

63 HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí.* Univerzum, Praha 1990, s. 255.